

A JUGOSZLÁVIAI ESEMÉNYEKRŐL*

A jugoszláv király meggyilkolása, amely egy horvát nacionalista műve volt, még egyszer bebizonyította mennyire igazuk volt azoknak, akik a versailles-i Jugoszláviában uralkodó helyzetet igen feszültnek tartották.

Nemzeti összetételét tekintve a versailles-i Jugoszlávia nagyon heterogén ország, az uralkodó nemzetet alkotó szerbek az összlakosságnak mindössze 39%-át képezik; a fennmaradt 61%-ot horvátok, szlovének, macedónok, magyarok, németek és más nemzetek alkotják. Jugoszlávia az elnyomott nemzeteket nemcsak, hogy nem szabadította fel a nemzeti elnyomás alól, hanem ezt az elnyomást még inkább fokozta. Az 1868-as horvát—magyar kiegyezés alapján létrejött Horvát Szábor működését beszüntették. Ugyanígy a Boszniai Szábor és a Crna Gora-i Szkupstina sem létezik már. A belgrádi sovíniszták hivatalos ideológiája azon a tézisen alapszik, hogy a „jugoszlávok” egy háromnevű, de egységes nemzet. Lényegében azonban a szerbek, a horvátok és a szlovének három külön nemzetet képeznek. A szerb imperializmus a szerbek, horvátok és szlovének háromnevű, de egységes nemzetről alkotott elmélete téves fel-fogás. (A Komintern V. kongresszusának a tétele.)

A háromnevű jugoszláv nemzetről szóló elmélet egy fikció, amely mögött a nagyszerb imperialista burzsoázia nagyon is reális érdekei bújnak meg. Jugoszlávia megalapítása óta a legnagyobb problémát a nemzeti ellentétek képezik és rögtön a háború befejeződése után megkezdődött a nemzetek legális és forradalmi harca kezdve a saját nemzeti iskolák megnyitásától egészen a teljes elszakadásra való törekvésig.

A Jugoszláviában jelentkező nemzeti kérdés összetett probléma, amely nemcsak a tarka nemzeti összetétel eredménye, hanem főleg az egyes nemzetek nem egyenlő szociális és gazdasági fejlettségének a következménye. Szerbia az imperialista háború kitöréséig tipikus agrársz ország volt, ahol a kisparaszti birtok dominált, de jelentős számban voltak nagygazdák és földnélküli parasztok is. Szlovéniában is a mezőgazdaság volt

* Az itt közzétett írás az *Agrarnie problemi* című moszkvai folyóirat 1934. évi 9—10. számában jelent meg.

a népgazdaság fejlettebb ágazata, de egyben ez az országrész képezte Jugoszlávia legfejlettebb ipari körzetét is. Horvátország úgyszintén az ország fejlettebb vidékeihez tartozik; itt összpontosult a textilipar, és itt található a legfejlettebb bankrendszer. A fejlődő pénzügyi tőke azonban megőrizte a jobbágy- és a zsellérrendszer maradványait. Vajdaság, ahol a lakosság több mint a fele nemzeti kisebbség (magyarok és németek), tulajdonképpen az ország legfejlettebb és leggazdagabb vidéke. Ez az országrész erős és fejlett nagybirtokosi földműveléssel rendelkezik. Az ország legelmaradottabb vidékei Bosznia, Crna Gora és Macedónia. Boszniában és Macedóniában a feudális viszonyok maradványai — a robot és általában a jobbágyviszonyok — mind a mai napig megmaradtak.

A központi kérdést, amely körül a nemzeti kérdés forog — mind a fejlett, mind pedig a fejletlen vidéken — a parasztság kérdése képezi. Jugoszláviában a nemzeti felszabadítási mozgalmak legfőbb erejét a parasztság alkotja, amely felszabadítási harcát a feudalizmus maradványai, az uzsorások és a nemesi nagybirtokosok ellen, összeköti a nagyszerb burzsoázia elleni harccal. A nemzeti mozgalmak tömegbázisa a parasztság. A nagyszerb burzsoázia nemzeti elnyomópolitikájának terhét a Szerbián kívül eső területek parasztsága viseli.

A háború után — amikor Horvátország, Bosznia és Dalmácia területén fellángoltak a nemzeti mozgalmak, és a parasztok nagyon sok helységben elfoglalták a nagybirtokosok földjét, valamint lerombolták és felgyújtották a nagybirtokosok gazdaságát —, a belgrádi kormány belátta, hogy a fennálló helyzetből a kiút a földreform megvalósításában van. A földreform segítségével a belgrádi kormány kettős célt ér el: a nagybirtokosok és a kapitalisták számára menti a még menthetőt, az új területeken pedig megerősíti a nagyszerb burzsoázia helyzetét.

A földreform ugyan formálisan megszüntette a jobbágyrendszert, a robotot és a személyi függőség más formáit, a feudális viszonyok teljes egészében mégsem szűntek meg. Boszniában, Dalmáciában és Macedóniában továbbra is megmaradt a jobbágyrendszer, a maga sajátságaival. A földreform a dolgozó parasztság semmit sem nyert, de a szerb imperializmus számára ez a földosztás lehetővé tette, hogy az újonnan szerzett területeken (Macedóniában, Kosovón és Vajdaságban) új támaszokat nyerjen. A telepések, a volt szerb háborús önkéntesek, ingyen kaptak földet. Az új területeken nem szüntették meg a félf feudális viszonyokat, és az agrárkérdést sem oldották meg. Az agrárreform a kapitalista viszonyok megerősödéséhez, valamint a szegény- és középparasztságnak a pénzügyi tőke által történő még nagyobb kizsákmányolásához vezetett. Ugyanakkor az uralkodó nagyszerb burzsoázia pénzügyi és adópolitikája még inkább növelte az amúgy is már eladósodott parasztgazdaságok tartozásait.

A Jugoszláviában fennálló nemzeti és osztályellentétek — az agrár és ipari válság idején — ami ebben az országban hamarabb kezdetét vette, mint másutt, még inkább kiéleződtek. A munkástömegek a válság ideje alatt balra tolódtak, a városi és falusi forradalmi megmozdulások

mind tömegesebbé és erőteljesebbé váltak, ami a versailles-i Jugoszlávia gyűlöletessé vált „állami egységének” válságához vezetett. Ez a válság tetőpontját 1928 nyarán érte el, a három horvátországi képviselőnek — Stjepan Radić, Pavle Radić és Đura Basariček — a belgrádi parlamentben történt meggyilkolása után.

A nagyszerb burzsoázia a gazdasági és a politikai válságot a katonai-fasiszta diktatúra bevezetésével kívánta megoldani. Az 1929-es diktatúra a következő célokat állította maga elé: a gazdasági bajok orvoslása; a horvát, a szlovén, a macedón és a crnagorai nemzeti felszabadító mozgalmak elfojtása, valamint az említettek nemzeti „egységének” megvalósítása azáltal, hogy egy jugoszláv nemzetté nyilvánítják őket; a szervezett forradalmi munkásosztály, dolgozó parasztság és az elnyomott nemzetek szervezett forradalmi mozgalmának megsemmisítése; Jugoszlávia nemzetközi helyzetének megszilárdítása.

A katonai-fasiszta diktatúra a gazdasági és a politikai válságból a kivezető utat, jó néhány évi próbálkozás után sem találta meg. A fasiszmus egyet sem tudott megvalósítani a kitűzött célok közül, annak ellenére sem, hogy hallatlan megtorlást és terrort vezetett be; politikai aktivistákat és bebörtönzötteket gyilkolt meg. A szerb és a horvát—szlovén burzsoázia között fennálló ellentéteket a fasiszta rendszer nem tudta megszüntetni. A burzsoá-nagybirtokos diktatúra politikájának csődje a széles munkástömegek előtt mind nyilvánvalóbbá vált. A diktatúrának egy időre ugyan sikerült meggyengítenie a munkások és a parasztok forradalmi megmozdulásait, de a forradalmi szervezeteket nem törte le.

A nagyszerb burzsoázia számára nyilvánvalóvá vált, hogy hatalmát csupán a fasiszta diktatúra véres módszereinek segítségével nem őrizheti meg. Ezért arra kényszerült, hogy új eszközökhöz, taktikai módszerekhez és hazugságokhoz folyamodjon. Így 1931 őszén az 1929—1931-ig fennálló „rendkívüli” állapotot egy új „Alkotmány” meghozatalával törvényesítették. Ezáltal valójában legalizálták a diktatúrát. Az „Alkotmány” alapján választási komédiát tartottak, amelyen csupán a kormány listája szerepelt.

Azonban az „Alkotmánnyal” történő mesterkedések sem hozták meg a kívánt eredményt. A gazdasági és az állami válság nyomása alatt — mind a munkások és a parasztok, mind pedig a kis- és középburzsoázia körében — mindinkább nőtt az elégedetlenség. Jugoszlávia egész területén, de különösen Bosznia, Dalmácia és Horvátország vidékein 1932 tavaszán tömeges parasztmegmozdulásokra került sor. Sok helyütt ezek a megmozdulások helyi felkelés, illetve partizánharc jelleget kaptak. Líkában 1932 őszén a mozgalom széles partizán megmozdulássá nőtte ki magát. Az ipari központokban az utóbbi években mind gyakoribbá váltak a sztrájkok.

A diktatúra azon törekvései, hogy kiszélesítse szociális bázisát, valamint hogy a falvakban is fasiszta szervezeteket létesítsen, a forradalmi mozgalmaknak köszönve, nem jártak sikerrel. A hatalmon lévő nagyszerb burzsoázia és a horvát, valamint a szlovén burzsoázia közötti ellen-

tétek még inkább kiéleződtek. A viszálykodás és torzszalkodás a nagyszerb burzsoázia táborában is gyakorivá vált; a burzsoázia egy része, azok akik mindeddig a nagyszerb centralizmus rendszerét védelmezték, most az elnyomott nemzetek burzsoáziájával egyetemben egy föderatív állami be rendezésért szálltak síkra.

A horvát kapitalisták, nagybirtokosok és kulákok képviselői kilépve a hatalmon lévő pártból, a parlamentben és a szenátusban saját külön csoportot alakítottak. A horvát burzsoázia egy része (nemzeti fasiszták — frankovácok), azok akik a nagyszerb hegemonizmus elleni harcban az olasz és a magyar fasizmusra támaszkodtak, az utóbbi időben — Hitler hatalomra jutása óta — szoros kapcsolatot alakítottak ki a német fasiszmissal. Az össz szerb, szlovén és horvát burzsoá, valamint kisburzsoá ellenzéki csoport és párt radikális álláspontra helyezkedésével és fokozott tevékenykedésével, mind a falun, mind pedig a városban forradalmi áradat indult meg.

Ebben a feszült helyzetben a katonai-fasiszta diktatúra mind gyakrabban különböző népámító mesterkedésekkel igyekszik a tömegeket megnyerni. Így például az utóbbi időben, a „demokrácia” szellemében a községi tanácsok és a munkáskamarák képviselőinek megválasztására „választásokat” írnak ki. Egyes ellenzéki burzsoá csoportok számára engedélyezik a fasiszta táboron belül látszólagos ellenzéki párt létrehozását. Az álparlamentáris intézményekben (népszkupstina és szenátus) a fasizmus demokratikus illúzióját igyekszik kelteni.

Jugoszláviában azonban mindamellet erősödik a fasizmus széthullási folyamata. A proletariátus vezette tevékeny antifasiszta forradalmi harc a munkásparasztság és a nemzetileg elnyomott népek körében egyre inkább terjedt. Jugoszláviában a fasizmus mind a mai napig nem tudott létrehozni egy erős tömeges támaszt, egy egységes és tömeges fasiszta pártot. Ez ideig a volt burzsoá pártokra és a kisegítő fasiszta szervezetekre („Soko”, „Jadranska straža”, „Narodna odbrana”, Petar Mrkonjić csetnikjei, „Mlada Jugoslavija” — fasiszta terrorszervezet —, „Tartalékos Tisztek Társasága”, a „Jugoszláv Királyság Cserkészszövetsége” stb.) kiterjedt hálózatára támaszkodik. A fasizmus a munkásság és a munkásparasztok körében nem lelt támaszra Jugoszláviában, leginkább csak a reakciós tisztekre támaszkodhatott. Sándor király vezető szerepet töltött be a katonai-fasiszta diktatúra rendszerében. A diktatúrát a nagyszerb burzsoázia hegemoniájának megerősítésére és a maga sajátos monarchisztikus és dinasztikus céljaira használta fel.

Mínthogy a katonai-fasiszta diktatúra a kitűzött célokat nem tudta megvalósítani; a válságos helyzet következtében megromlott a pénzügyi helyzet és kedvezőtlenül alakult a kivitel, valamint megerősödött és elmélyült az osztály- és nemzeti ellentét. Ezek az állapotok tarthatatlannokká váltak a kormány számára. A fasiszta diktatúra hallatlan terrorral és üldöztetésekkel, a nagyszerb burzsoázia hegemoniája ellen irányuló mozgalmat egy időre megfékezte. A forradalmi szervezeteket, valamint az illegális és terrorista nemzeti burzsoá szervezeteket, amelyeket külön-

ben a versailles-i Jugoszlávia széthullásában érdekelt országok is támogattak (Olaszország, Németország, Magyarország és Bulgária), nem tudta megsemmisíteni. Az említett országok revizionista törekvéseinek erősödésével Horvátországban mind jelentősebb szerepet töltött be a Horvát Igazság Párt (frankovácok), amelyben a nemzeti-fasiszta törekvések domináltak.

Ez a párt, mivel Belgráddal nem tudott megegyezni, az olasz és a magyar fasizmus felé orientálódott, és nyíltan szembeszállt a nagyszerb hegemonizmussal, harcolva Horvátország Jugoszláviától való elszakadásáért. Ez a nemzeti-fasiszta párt a nagyszerb fasizmus elleni harcában, a régi horvát pártokétól „radikálisabb” eszközökhöz nyúlt:

A hatalom terrorjára, individuális terrorral, gyilkosságokkal, gyűjtogatásokkal stb. válaszol. A horvát nemzeti fasiszták vezetői — Pavelić és Perčec — akik emigrációban élnek 1929 tavaszán szövetséget kötöttek az úgynevezett „Belső Macedón Forradalmi Szervezettel”. Ez a macedón szervezet 1923 júniusában Bulgáriában tevékeny részt vállalt Stambolski „paraszt” kormányának megbuktatásában, és a Cankov-féle fasiszta kormány hatalomra juttatásában.

A Horvát Igazság Párt vezetői Belgrád ellen folytatott harcukban mindinkább az olasz és a magyar fasisztákra támaszkodnak. A belgrádi katonai-fasiszta klikk egyre nyíltabban vádolja Olaszországot, Magyarországot és Bulgáriát azzal, hogy ezek az országok támogatják a horvát és a macedón nemzeti felszabadítási mozgalmat, valamint, hogy ők szervezték a horvát lakosság felkelését Líkában. Szerintük a horvát nemzeti mozgalom központja Zadarban van (ez a város ebben az időben Olaszországhoz tartozott). A kormány ezért országszerte Olaszország-ellenes tüntetéseket szervez. A belgrádi parlamentben a fasiszta küldöttek az Olaszországból és Magyarországról történő fegyvercsempészség mind nagyobb elharapózása miatt felhívták a figyelmet egy esetleges polgárháború veszélyére.

Az olasz—jugoszláv ellentétek megnövelték Jugoszlávia Franciaországtól való függőségét. Jugoszlávia már amúgy is a versailles-i rendszer alapján Franciaországhoz kötődött. Jugoszlávia megalakulása csak a német és az osztrák imperializmus bukása, az Osztrák—Magyar Monarchia széthullása után vált lehetővé. A versailles-i határozatokat követő változások fenntartása és megerősítése végett Jugoszlávia, Románia és Csehszlovákia megalakították a kisantant. Hitler németországi hatalomra jutása után, a szerbiai fasizmus minden erejével a kisantant megerősítésén, a versailles-i szerződés megőrzésén és a Franciaországgal kötött szövetség erősítésén fáradozott.

Miután a fasizmus Németországban hatalomra jutott, a horvát nemzeti fasiszták a német nemzeti szocialisták felé közeledtek. Szervező politikai központjukat Berlinbe helyezik át, ahol megjelentetik központi sajtószerzőköt a „Független Horvát Állam” („Nezavisna Država Hrvatska”) cím alatt. Emellett még két sajtóterméket adnak ki. Németországban: az „Ustaša”, amely a horvát terroristák lapja, és a „Croatia

presset” (német nyelvű), amelyet a külföld számára jelentetnek meg. A Horvát Igazság Párt vezetőinek, A. Pavelićnek és legközelebbi munkatársainak — E. Kvaterniknek, M. Lovkovićnak, B. Jelićnek és másoknak — Berlinben van a rezidenciájuk.

Jugoszlávia uralkodó körei az agrárválság fokozódásával, a Kis-Antant gazdasági értekezletein a jugoszláv mezőgazdasági termékeknek mindenáron piacot szeretnének találni. Ezek a próbálkozások azonban hiábavalóak, mert Románia is mint agrárállam érdekelt a mezőgazdasági termékek piacán, Csehszlovákia viszont mint ipari-agrárország Jugoszláviának nem jelent különösebb nagy piacot mezőgazdasági feleslegének értékesítésében. Jugoszlávia szövetségese, Franciaország, tőkét szállít ki Jugoszláviába, de a jugoszláv termékek elenyésző részét importálja. (Bővebben lásd B. Bošković cikkét az „Agrarni problemi” című folyóiratban, 1—2. szám, melynek címe „A kisantant gazdasági értekezletei”).

Jugoszláviában a gazdasági nehézségek, valamint a megoldatlan agrár- és nemzeti kérdés következtében a katonai-fasiszta diktatúra felépítménye mind labilisabbá vált. Az utóbbi időben a jól ismert nagyszerb fasiszta agrárkörök az iparilag fejlett Németországhoz közelednek, azt remélve, hogy mezőgazdasági termékeik számára ott piacot találnak.

Ennek érdekében D. Popović, a nagyszerb fasiszta, a jugoszláv szenátusban a következő nyilatkozatot adta: „Jugoszlávia és Németország között sem politikai sem gazdasági ellentét nincs. Mussolini, Dolfus-szal és Gömbössel történt római találkozója után Jugoszlávia Németországgal folytatott kereskedelmi tárgyalások mihamarabbi sikeres befejezésére törekszik. Mi a jugoszláv—német közeledést őszintén akarjuk.”

Popovićon keresztül azok az agrárkörök nyilvánítottak véleményt, akik a katonai-fasiszta rezsim egyik fő támaszát képezik. Ezek a körök két dolog miatt érdekeltek a Németországhoz való közeledésben: egyrészt a mezőgazdasági termékek feleslegét szeretnék értékesíteni a német piacon; másrészt Olaszország a Duna-medencében folytatott külpolitikai tevékenységét igyekeznek ily módon ellensúlyozni.

A német fasizmus rögtön ki is használta a jugoszláv agrárkörök közeledési szándékát. A jugoszláv—német kereskedelmi szerződést már 1934 májusában aláírták. A szerződés értelmében Németország megnövelte a jugoszláv mezőgazdasági termékek behozatalát. A németek évente harmincezer tonna kukoricát szállítottak ki Jugoszláviából. A jugoszláv agrárkörök reményei azonban, ami a Németországba való kivitelt illeti, nem váltak valóra, mert a német fasizmus protekcionista politikát folytatott, ugyanis főleg saját nagybirtokosait és kulákjait favorizálta, és így egyfajta gazdasági autarkiát hozott létre.

Németország részéről a német—jugoszláv kereskedelmi szerződés csak egy politikai sakkhúzás volt, amellyel csökkenteni szeretnék volna Olaszország előretörését a Duna-medencében és a Balkánon. Németország az utóbbi időben ugyancsak kiéleződött tradicionális olasz—jugoszláv elleneskedést, valamint a Kis-Antant tagjai közötti ellentéteket, továbbá

a Franciaország és csatlósai között bekövetkezett szakadást akarta kihasználni és elmélyíteni.

Az 1934 nyarán történt ausztriai hatalomátvételi kísérlet után, amikor a német fasiszták belülről próbálták meg átvenni a hatalmat, és amikor Olaszország Ausztria megmentése érdekében Franciaország felé fordult, a jugoszláv katonai-fasiszta körökben a Németországhoz való közeledést szorgalmazó irányzatok csak még jobban megerősödtek.

Az attól való félelem, hogy Olaszország megveti lábát Stájerországban és Karintiában (Ausztria déli részei), és ezeket a területeket egy esetleges Jugoszlávia elleni támadásra használja majd fel, a belgrádi kormányzatot a Berlinnel való titkos tárgyalások megkezdésére ösztökölte. A német fasiszták a jugoszláv kormánytól az ország külpolitikájának megváltoztatását követelték, és ezért cserében Karintiát ígérték Jugoszláviának.

A francia diplomácia látta a jugoszláv—francia kapcsolatok gyengülését, és mindent megtett, hogy azokat helyrebillentse. A sikertelen ausztriai nemzetiszocialista puccskísérlet után, az osztrák nemzetiszocialista alakulatok Szlovéniába kaptak menedéket, és szervező-politikai központjukat az osztrák határ melletti Mariborba helyezték át. Ez az esemény után még nyilvánvalóbbá vált a jugoszláv kormány Németországhoz való közeledése. A jugoszláv király párizsi látogatása azt a célt szolgálta, hogy kiküszöböljék a jugoszláv külpolitika preorientálódási irányzatait és előkészítsék a talajt Olaszország és Franciaország közeledésére, valamint a jugoszláv—olasz megegyezés megkötésére. Mindenki előtt világos, hogy ez nem szolgálta a horvát nemzeti fasiszták és támogatóik — a német nemzetiszocialisták és a magyar fasiszták érdekeit.

Ezek voltak a jugoszláv király elleni merénylet, melyet a horvát nacionalisták követtek el, gazdasági és politikai okai.

A nagyszerb katonai-fasiszta diktatúra egyik legtevékenyebb szervezője, vezetője és ösztönzője Sándor király volt. Meggyilkolása nagy csapás a nagyszerb burzsoázia számára és a katonai-fasiszta diktatúra további gyengüléséhez vezet. Mindez arra utal, hogy Jugoszlávia komoly történések színterévé válik. Ebben a helyzetben a Jugoszláv Kommunista Párt győzelme a bolsevik agrár- és nemzeti politika helyes alkalmazásán, a munkásosztály, a parasztság és a leigázott népek munkásrétegeinek szövetségén, valamint az így kialakult egységes front helyes taktikáján múlik.

A Jugoszláv Kommunista Pártnak a nagyszerb katonai-fasiszta diktatúra — mint a legfőbb ellenség — ellen és a Jugoszláviában élő összes nép jogaiért és önrendelkezéséért vívott forradalmi harcában —, egyesítenie és mozgósítania kell a proletariátust, a parasztságot és a leigázott népeket. Ugyanakkor harcolnia kell a nacionálreformista árulók és a Pavelić és Perčec vezette horvát nemzetifasiszta mozgalom ellen.

Fordította *Árokszállási Borza Gyöngyi*